

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 27

Oprichting bijzondere scholen

Geen leerplicht

Voor het onderwijs in Nederland bestaan tot het begin van de 19e eeuw maar weinig regels. Elke stad of dorp heeft wel een dorpsschool maar ouders zijn niet verplicht om hun kinderen naar die scholen toe te sturen. De kwaliteit van het onderwijs en de schoolgebouwen is wisselend, al naar gelang de stad, het dorp of de kerk bereid zijn om er geld voor uit te trekken.

Onderwijswet

In 1806 komt de eerste Onderwijswet tot stand. De tweede volgt in 1857. Door die wetten komen er schoolopzieners en regels voor gemeentes om openbare scholen, dus voor alle gezindten, in stand te houden. Vanaf 1857 mogen ook kerken of instellingen als de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen scholen oprichten, maar die moeten dat dan zelf betalen. Pas vanaf 1889 kunnen bijzondere scholen subsidie van de overheid krijgen en het zal nog bijna dertig jaar, tot 1917 duren, voordat ze echt gelijkgesteld worden.

Kinderarbeid

Voor veel kinderen maakt dat allemaal niet zo veel uit. Hun opleiding blijft beperkt tot een paar jaar lagere school. Zodra ze wat ouder zijn worden ze ingezet op de boerderij van hun ouders of moeten ze aan de slag in de fabriek. Ook in Woerden en omgeving is dat het geval. In de pan- en steenfabrieken is kinderarbeid de gewoonste zaak van de wereld. In 1874 komt het "Kinderwetje" tot stand. Die verbiedt om kinderen onder de twaalf jaar in een fabriek te laten werken. Maar dit geldt echter niet voor boerenwerk. Pas in 1900, als de Leerplichtwet wordt aangenomen, moeten kinderen tussen de zes en twaalf jaar verplicht naar school.

Openbare en bijzondere scholen

In Woerden bestaan rond 1880 twee openbare scholen, een voor "burgerkinderen" en een voor arme mensen, de armenschool. In Barwoutswaarder, Kamerik, Harmelen en Zegveld zijn er alleen openbare lagere scholen. Voor Rooms-Katholieke kinderen wordt in 1870 een lagere meisjesschool en een lagere jongensschool opgericht. De

meisjesschool wordt dan afgesplitst van het Pensionaat. Hieruit komt de in 1842 gestichte meisjeskostschool. In Harmelen komt al in 1869 een Rooms-Katholieke school tot stand. In Kamerik komt die er in 1872 aan de Kanis. Voor Zegveld wordt veel later, in 1907, een Rooms-Katholieke school aan de Meije gebouwd.

Feike Kalsbeek

De eerste christelijke lagere school in Woerden bevindt zich in 1881 aan de Torenwal. Tussen 1885 en 1922 is Feike Kalsbeek (1857-1941) hoofd van deze school. Onder hem komt de school tot grote bloei. Kalsbeek is ook buiten het schoolgebouw erg actief. Hij is jarenlang bestuurslid van de landelijke Christelijke vereniging voor onderwijzers en schrijft in het onderwijsblad van de Verenigingen voor Scholen met de Bijbel. In Woerden is hij ook politiek actief. Hij wordt een van de oprichters van de plaatselijke CHU-kiesvereniging. Na zijn pensionering is hij in 1923 raadslid en wethouder voor de CHU, de Christelijke Historische Unie. Dat blijft hij tot 1932.

Op christelijke grondslag

Ook in de andere kernen van Woerden komen christelijke scholen: in Harmelen in 1904, in Zegveld in 1905 en in Kamerik in 1906. De invoering van de Leerplichtwet zorgt ervoor dat steeds meer kinderen naar school gaan. De komst van bijzondere scholen zorgt ervoor dat steeds meer kinderen naar een christelijke of rooms-katholieke school en openbare school gaan. Veel ouders willen dat hun kinderen les krijgen op protestants-christelijke of rooms-katholieke grondslag. In de kleine kernen wordt de openbare school al snel te klein om te blijven bestaan. In Zegveld moet de openbare school al in 1907 sluiten, in Kamerik in 1923 en in Barwoutswaarder in 1929. De openbare school in Harmelen houdt het tot 1937 vol. Alleen in Woerden kan de openbare school aan de Wilhelminaweg zich handhaven. Overigens keren na de Tweede Wereldoorlog de openbare scholen in Harmelen, Kamerik en Zegveld weer terug.

Breed aanbod

Vanaf de jaren '20 verbetert en verbreedt het onderwijs in Woerden zich. Er komen scholen voor middelbaar voortgezet onderwijs, die uitgroeien tot scholengemeenschappen. Het huidige brede schoolaanbod is mede te danken aan pioniers als Kalsbeek en zijn collega's.

Meer weten?

Algemeen:

- Meijssen, J.H. (samenst.) *Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis: 175 jaar nationale wetgeving op het lager onderwijs in Nederland 1801-1976* ('s-Gravenhage, 1976)

Woerden en omgeving:

- *1886-1986 100 jaar eerste openbare lagere school te Woerden* (Woerden, 1986)
- Alkemade, Rob "Leren en laten leren: het onderwijs in Zegveld door de eeuwen heen" in *Bouwen op het verleden: 1000 jaar Zegveld* (Zegveld, 1995), pp. 168-186
- Bader, J.C. *Sint Bavoschool Harmelen 1869-1980* (Woerden, 1980)
- Beijeman-Burggraaf, E. e.a. *100 jaar Christelijk Onderwijs in Kamerik 1899-1999* (Kamerik, 1999)

- Boon, J.G.M. *Schets van het lager onderwijs te Harmelen tot aan de ontwikkeling in de 20e eeuw* (Woerden, 1968)
- Kalsbeek, L. "F. Kalsbeek, naar wie de Christelijke scholengemeenschap in Woerden is genoemd" in *Heemtijdinghen*, jg. 16 (1980), nr 4, pp. 55-76
- Leenheer, D. *Vereniging voor Christelijk Schoolonderwijs te Woerden, 1881-1956* (Woerden, 1956)
- "Onderwijs" in *Terugblik op Kamerik: leven tussen Kruijin en Oudendam 1857-1988* (Woerden, 1992), pp. 135-153
- Stolwijk, G.G. *Een goedgevuld pakhuis: de geschiedenis van ruim 400 jaar onderwijs in Woerden van ca. 1500 tot 1920* (Woerden, 2009)
- Stolwijk, G.G. "Het openbaar onderwijs te Barwoutswaarder en Rietveld 1800-1929" in *Heemtijdinghen*, jg. 36 (2000), nr 2, pp. 41-63
- Werf, Tj. van der *100 jaar Katholiek Onderwijs Kamerik 1873-1973* (Kamerik, 1973)

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".